

SISÄLLYS

Johdanto	11
Miksi identiteetin rakentumisen ohjaaminen on kasvatuksen ja opetuksen tehtäviä?.....	13
Tarinoiden aika nyt.....	18
Kirjan tavoitteet.....	22
 Pääkäsitteet pähkinäkuoressa	31
Mikä on tarina?.....	31
Mikä on identiteetti?.....	33
 Tarinoiden, identiteetin ja oppimisen yhteys	35
Tarinallisuus rakentaa merkityksiä ja yksilön kokemukseen sopivaa ymmärrystä.....	37
Tarinallisuus toimii kokoavana tiedollisena prosessina.....	39
Abstraktin oppiminen kielellisenä päättelynä.....	41
Opetus neuvoteltujen suhteiden synnyttäjänä.....	44
Merkitysten muotoilu osallistaa.....	45
Tarinallisuus hyvinvoinnin lisääjänä.....	47
Tarinallisuus on itsessään voimauttavaa ja terapeutista.....	47
Fiktiivisten tarinoiden hyödyt elämäntaidoissa.....	50
Sosiaalinen tarinaympäristö.....	53

Osa 1 Tarinallinen pedagogiikka

Tarinallisuus – tapa ymmärtää minua, meitä ja maailmaa.....	59
Keskeinen vuorovaikutuksen ja tiedonvälityksen tapa.....	59
Kielen ja sanojen symboliset merkitykset.....	64
Tarinalliset taidot.....	67
 Kuka minä olen: identiteetiksi tarinoitu vastaus.....	71
Ei yhtä totuutta vaan monia näkökulmia.....	71
Identiteetin rakentamisen välineet ja taidot.....	75
Prosessissa läpi päivien, läpi elämän.....	77
Hajanaisista käsityksistä tarinaksi.....	82
Omaelämäkerrallinen muisti ja arjen pienet tilanteet.....	84
Identiteetin tasot ajallisessa jatkumossa: mitä oli ennen, mitä tapahtuu nyt, ja millaiset asiat ovat mahdollisia?.....	87
Tarinallisuutta korostava opetussuunnitelma.....	93
 Identiteetti alkaa rakentua jo varhaislapsuudessa.....	101
Lapsen kehitys ja kerronnalliset kyvyt.....	107
Varhaislapsuus.....	107
Kouluikä.....	110
Oppilas elämäntarinoijana.....	114
Digiaikakausi tarinoiden kontekstina.....	116
Lukutaito – oppilaan monialainen elämäntaito.....	121
Suotuisa tarinallinen tila ja kuulluksi tuleminen tunne opetuksessa.....	125
Rikas keskustelu ympäristö.....	129
Sukupuolisensitiivisen tarinankertomisen tunnistaminen.....	131
 Tiivistelmä.....	133

Osa 2 Tarinallisen pedagogiikan menetelmiä ja tehtäviä

Tarinat opetuksessa	141
Sadut ja muut tarinat.....	141
Kiusaamisneuvottelu.....	146
Talipalloteline.....	147
Tarinan ja toiminnan yhdistäminen.....	148
Kehystarina sankareista ja omakuva tai tarina itsestä.....	148
Satu tunteiden tunnistamisen toimintana.....	151
Suullinen tarinankerronta.....	151
Lukuintoa lisääviä menetelmiä.....	154
Kirjallisuuden keinoja identiteettipedagogiikassa.....	157
Oppitunnin tarinallistaminen.....	159
Tarinankerronnallisen opetuksen malli.....	162
Ympäristökasvatuksen karttaprojekti.....	163
Pelasta Gandalf – tarinankerrontamenetelmä allekkain yhteenlaskussa.....	165
Äidinkieli ja Modusmaa.....	166
Matemaattis-loogisen ilmiön muotoileminen tarinaksi.....	166
Digitaalinen tarinankerronta.....	171
 Tarinalliset ilmiöt opetuksessa	175
Monialainen oppimiskokonaisuus tarinalliseksi opetukseksi.....	175
Matka maapallon ympäri.....	180
Minä maailmassa.....	182
Yläkoulun oppilaanohjausta elämäntarinallisesti.....	189
Strukturoidut elämäntarinalliset menetelmät.....	191
Elämässä sattuu ja tapahtuu.....	192
Elämänkulku.....	193
Aikajana omasta elämästä.....	195
Elämäntarinani luvut.....	196
Muita elämänkulkua konkretisoivia menetelmiä.....	197
Yhteenkoavat teokset itsestä.....	199

Yhdessä rakennetut ja jaetut tarinat.....	201
Tarinallinen ympäristö.....	201
Yhteistoiminnallinen tarinankerronta.....	206
Kotiväki mukaan.....	206
Tarinallisten kykyjen harjaannuttaminen.....	209
KERRO-menetelmä.....	209
Sadutus.....	211
Muistelu ja muistin merkityksellinen harjoittelu tarinoiden synnyttäjänä.....	213
Tunnista tarinan kertomisen hetket.....	215
Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osallisuuden vahvistaminen tarinoiden voimalla.....	218
Arvioinnin tarinat.....	221
Oppimistulosten arvioinnin näkökulmia.....	221
Oppimistarina Minä maailmassa.....	224
Tiivistelmä.....	227
Lopuksi.....	229
Kiitokset.....	233
Lähteet.....	235

JOHDANTO

Eräänä päivänä Puh käveli metsässä ja saapui aukealle metsän keskelle. Aukean metsän keskellä kasvoi suuri tammi ja tammen latvasta kantautui kuuluvaa surinaa.

Nalle Puh istuutui puun juurelle, pani päänsä käpälien väliin ja alkoi ajatella.

Ensin hän sanoi itsekseen: ”Tuo surina tarkoittaa jotakin. Ei ole olemassa surinaa sinänsä, pelkkää surisevaa surinaa, joka ei tarkoita mitään. Kun kuuluu surinaa, silloin joku surisee, ja minä tiedän vain yhden syyn surista ja se on mehiläinen.”

Sitten hän ajatteli toisen pitkän ajatuksen ja sanoi: ”Ja minä tiedän vain yhden syyn olla mehiläinen ja se on se että tekee hunajaa.”

Ja sitten hän nousi ylös ja sanoi: ”Ja minä tiedän vain yhden syyn tehdä hunajaa ja se on se, että minä voin syödä sitä.” Ja hän rupesi kiipeämään puuhun.

A. A. Milne

Sitaatti *Nalle Puhin tarinoista* kertoo, mitä *surina* Nalle Puhille merkitsee. Tarina kuvaa hyvin tiedon rakentumista ja yhdistymistä identiteettiin. Hunaja on Nalle Puhille olennaisen tärkeää, ja hän antaa havainnoilleen merkityksiä omien hunajakokemustensa näkökulmasta.

Tarinallisuus pedagogiikassa on yksi mahdollinen tapa lisätä oppimiseen merkityksellisyttä. Se edistää kiinnittymistä opetettavaan aiheeseen monin mielikuvitustakin hyödyntävin tavoin. Tarinan

voima piilee myös sen universaaliudessa: kuka tahansa missä päin maailmaa tahansa nauttii tarinoista. (Egan, 1986.)

Kirjani tarkoituksena on kertoa, miksi tarinallisuus yhdistää monia asioita. Tarinallisuuteen liittyviä teoksia on julkaistu useita aiemminkin. Opetusalan ammattilaisille suunnatusta kirjallisuudesta on kuitenkin puuttunut identiteetin, oppimisen ja elämäntarinallisuuden tiiviisti ja olennaisesti toisiinsa yhdistävä näkökulma, mihin tarpeeseen tämä kirja pyrkii vastaamaan.

Arkikäsitksemme tarinoista tarkoittaa yleensä satuja ja muita monesti fiktiivisiä kertomuksia, joilla on alku, keskikohta ja loppu. Tässä kirjassa *tarina* käsitetään kuitenkin laajasti ja tarinoista ja tarinallisuudesta luodaan kokonaisvaltainen ymmärrys osana merkityksellistä oppimista. Tuodaan toisin sanoen esiin tuore tapa ymmärtää, miten tarinallisuus laajasti käsitettynä merkityksellistää oppimista, edistää tarinankerronnan taitoja, parantaa hyvinvointia ja antaa erinomaisia mahdollisuuksia oppilaan oman identiteetin monipuoliseen rakentamiseen.

Kerron kirjassa muutamia taustoittavia tarinoita omasta elämästäni. Niiden tarkoitus on auttaa lukijaa ymmärtämään, miksi kirja on syntynyt. Kirja on osa elämäntarinaani; osa sitä, kuka olen ja osa tapaani ymmärtää oppilaan identiteetin rakentumista. Kiitos, lukijani, että haluat olla osa tätä. Omat kokemukseni tai tarinani auttavat ehkä sinua ymmärtämään, miksi kirjasta tuli tällainen ja millaiset asiat ovat ajaneet minua kirjoittamisen pariin. Olen toiminut opettajana kasvatusalalla sekä tutkimuksen parissa yli viisitoista vuotta, joista kymmenen viime vuoden aikana olen keskittynyt lähemmin siihen, mitä tarinallinen identiteettiä tukeva opettaminen voi eri-ikäisten kanssa tarkoittaa. Tähän kirjaan tiivistän tutkimukseen ja käytännön kokeiluihini perustuvia näkökulmia siitä, miten tarinallisuutta voi kokonaisvaltaisesti opetuksessa ja kasvatuksessa hyödyntää.

Miksi identiteetin rakentumisen ohjaaminen on kasvatuksen ja opetuksen tehtäviä?

Vuonna 2016 käyttöön otettu perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet nosti identiteetin rakentumisen koulukasvatuksen keskeiseksi tehtäväksi ja arvoksi:

”Oppiessaan oppilas rakentaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa ja -katsomustaan sekä paikkaansa maailmassa. Samalla hän luo suhdetta itseensä, toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan, luontoon ja eri kulttuureihin. Oppimisesta syrjäytyminen merkitsee sivistyksellisten oikeuksien toteutumatta jäämistä ja on uhka terveille kasvuille ja kehitykselle. Perusopetus luo edellytyksiä elinikäiselle oppimiselle, joka on erottamaton osa hyvän elämän rakentamista.”

(OPH, 2014, 15, arvoperusta.)

”Perusopetus tarjoaa oppilaille mahdollisuuden osaamisen monipuoliseen kehittämiseen. Se rakentaa oppilaiden myönteistä identiteettiä ihmisinä, oppijoina ja yhteisön jäseninä.”

(OPH, 2014, 18, tehtävä.)

Vaikka nykyisessä opetussuunnitelmassa kehoitetaan tukemaan oppilaan monipuolista identiteetin rakentumista ja kerrotaan oppimisen vahvistavan sitä, siinä ei kuitenkaan pedagogisesti tai käytännössä selitetä, mitä tai millaista on identiteettiä tukeva pedagogiikka. Otan haasteen mielelläni vastaan ja esitän tässä kirjassa, miten tarinallinen lähestymistapa opetuksessa ja kasvatuksessa pystyy

voimakkaasti tukemaan oppilaan identiteetin rakentumista monipuolisesti ja elämäntarinallisesti. Väitän, että oppilaan identiteetin tarinallinen tukeminen lisää hänen kykyään merkityksellistää elämänsä ja oppimistaan ja auttaa häntä ymmärtämään elämänsä tarinallisena kokonaisuutena. Näillä taidoilla on pitkäaikaisia vaikutuksia hyvinvointiin.

Koska identiteetti on kasvatustieteessä suhteellisen uusi käsite, sitä on tarpeen tarkastella poikkitieteellisesti. Eri suuntauksia edustavissa tutkimuksissa on havaittu, että identiteetin rakentamiselle on nykyään tarvetta enemmän kuin koskaan aikaisemmin (Ropo, 2009, 2019; ks. myös Marttinen, 2017; Marttinen, Dietrich & Salmela-Aro, 2015). Ropo (2019) muistuttaa meitä siitä, että historian saatossa kasvatuksen tavoitteena on ollut tuottaa kansakuntiin hyödyllisiä ihmisiä, jotka pitkäjänteisillä urillaan mahdollistivat kansojen olemassaoloa ja hyvää elämää. Nykyään hyvää elämää ei kuitenkaan enää niinkään kuvaa pitkäjänteinen työ, vaan neuvottelu työn ja vapaa-ajan välillä – ei niinkään yhteisesti kansana, vaan yksilöllisinä tarpeina ja kuvauksina elämästä työn ja vapaa-ajan vuorovaikutuksessa. Yksilöllisen identiteetin rakentamiseen on ajan myötä syntynyt maailma, jonka tunnuspiirteitä ovat epävakaus ja sirpaleisuus. Identiteetti on vuorovaikutteisessa prosessissa synnyttäen jatkuvaa tarvetta sille, että meistä kukin voisi tunnistaa identiteetilleen merkityksellisiä sisältöjä uudelleen ja uudelleen. Maailmassa, joka tarjoaa erilaista informaatiota monista kanavista, on syytä osata käyttää tietoa merkityksellisesti. Oppimisen kautta tapahtuvan identiteetin rakentamisen näkökulmasta ulkoa opettelun vastineeksi onkin tarkasteltava sitä, miten tiedolla voidaan rakentaa merkityksellisiä kokonaisuuksia, joilla rakentaa omaa tarinaansa ja käsitystään maailmasta sekä asemoitumistaan suhteessa ympäröivään maailmaan. (Ropo, 2019.)

Lapsuudesta saakka herkimpiä omaa elämää ja omaa minuutta koskettavia kysymyksiä ovat juuri ne, jotka liittyvät tarinoihin, joita itsestä muotoillaan. Joka päivä jokainen lapsi etsii vastauksia siihen, kuka ja millainen hän on, vaikkakin osittain vielä tiedostamattaan.

Tämä ei silti tarkoita sitä, etteikö hänen elämäntarinalliseen käsitykseensä jäisi identiteettiä muotoilevia kokemuksia, tarinoita tai merkityksiä. Tutkimukset sekä kotimaassa että kansainvälisesti osoittavatkin, että lapset alkavat rakentaa identiteettiään jo varhaislapsuudessa, minkä lisäksi lapsuudessa muotoutuneet käsitykset tai kyvyt kertoa itseä koskettavia tarinoita seuraavat pitkälle elämään. Ne saattavat jopa ennustaa nuoren kykyä muotoilla merkityksiä elämäänsä. (Esim. Puroila & Estola, 2014; Reese ym., 2011; Reese, Yan, Jack & Hayne, 2010.) Merkityksellinen elämä tarkoittaa kulttuurista riippumatta elämän tarkoitusta, joka näyttää olevan vaikea tavoittaa. Kuka minä olen, on yksi elämän vaikeimpia kysymyksiä, ja siksi siihen vastaamiseen on tarpeen saada ohjausta.

Elina Marttinen on Suomessa tutkinut nuorten identiteetin muodostumista psykologian alalla. Hän lähestyy identiteetin käsitettä hieman erilaisesta teoriasuuntauksesta kuin minä, mutta hänen väitöskirjansa havainnot on aiheellista ottaa esiin tässä. Hänen tutkimuksensa mukaan merkittävä osa, jopa 40 prosenttia, 23-vuotiaista suomalaisista nuorista kärsii siitä, että on hukassa oman identiteettinsä kanssa. Marttisen mukaan toinen tarkastelee elämäänsä ja elämänpolkuaan erilaisten vaihtoehtojen näkökulmasta, kun taas toinen saattaa sitoutua itselleen tärkeisiin asioihin. Identiteetti on yksi ihmisen henkisen hyvinvoinnin peruselementeistä: jos ei oikein tiedä, kuka on, ei voi kovin hyvin. (Marttinen, 2017.)

Marttisen (2017) tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että juuri Suomessa nuoret ovat ahdistuneita, koska eivät tiedä, mitä tekisivät elämällään. Marttinen havaitsi lisäksi, että muiden Euroopan maiden nuoriin verrattuna erityisesti suomalaiset nuoret ovat identiteettinsä kanssa eksyksissä. Aikaisemmassa osatutkimuksessa nuorten vastauksia kysymykseen ”kuka minä olen” määrittää kielteinen suhtautuminen, ”märehtiminen”, ja vaikeudet sitoutua koulutukseen, työelämään tai ihmissuhteisiin (Marttinen ym., 2015). On selvää, ettemme voi kasvatuksellisesti tai pedagogisesti sivuuttaa tätä huolestuttavaa sanomaa. Juuri tarinoiden avulla ja elämäntarinointia harjaannuttamalla voimme päästä lähelle lasten ja nuorten

kokemusmaailmaa ja ohjata heitä siinä, miten elämää voi sanoittaa. Tarinallista pedagogiikkaa voidaan käyttää myös tietojen opettamisen yhteydessä ja edistää siten tarinallista oppimisen kokemista, joka koskettaa oppilasta monella tasolla.

Clark ja Rossiter kertovat, että tarinallisessa oppimisessa oppilas oppii tarinoista, joita hän kuulee, kertoo tai muodostaa itse ja tunnistaa itselleen tärkeiksi ja itseään koskettaviksi. Tarinallisuutta on mis- sä tahansa, ja oleellista on se, miten oppii järkeilemään sitä niin, että sen ymmärtää. Järkeily tapahtuu tutkijoiden mukaan sellaisessa ihmisyyden syvimessä olemuksessa, joka koskettaa perustavalla tavalla luonnollista kokemusmaailmaamme tarinankertojina. Clarkin ja Rossiterin mukaan tarinat koetaan kognitiivista tasoa syvemmillä. Parhaimmillaan ne sitouttavat oppilaan monelle tasolle samaan aikaan, jolloin sitoutumisesta tulee kokonaisvaltaista ja monipuolista. Aikaisemmat kokemukset heräävät eloon ja osallistuvat uuteen neuvotteluun suhteessa opittavaan ilmiöön ja siten myös osaksi oppimisen tarinaa – ja juuri tässä neuvottelussa tapahtuu oppimista. Siinä vaiheessa, kun oppija alkaa itse tuottaa opitusta tarinaa, hän ei ole enää vain vastaanottaja, vaan toimija, joka kulkee ilmiön kognitiivisen oppimisen ymmärtämisestä kohti sen linkittymistä omaan kokemukseen. (Clark & Rossiter, 2008.)

Tutkijat jatkavat, että silloin kun opittava ilmiö yhdistyy omaan kokemukseen, siihen syntyy henkilökohtainen suhde. Omien tarinoiden muotoutuminen oppimisen kohteena olevasta ilmiöstä tekee siitä todellisemman, välittömämmän ja omakohtaisemman – toisin sanoen merkityksellisen. Kun oppilaat herkistyvät kokemusten tarinalliselle luonteelle, he alkavat ymmärtää olevansa itsekkin tarinoiden muodostamia ja osa laajempaa tarinallista kokonaisuutta eri tasoil- la. On olemassa yksilön muodostama yksilöllinen ja persoonallinen taso sekä yhteisöllinen ja sosiaalinen taso, johon kuuluvat perheet, erilaiset instituutiot ja ryhmät. Kulttuurinen taso käsittää eri kulttuurit, yhteisöt ja yhteiskunnat. Lisäksi on vielä maantieteellinen ympäristö globaalissa maailmassa, jolla on historiallinen aikaulottuvuus. Kun oppilas oppii tunnistamaan, miten tarinallisuus näyttäytyy

eri yhteyksissä ja eri tilanteissa, hänelle syntyy mahdollisuuksia ymmärtää, miten asioita voi kyseenalaistaa, kritisoida ja miten niissä voi nähdä syy-seuraussuhteita. Lisäksi hän oppii tunnistamaan valtasuhteita ja itselleen merkityksellisiä tai merkityksettömiä tarinoita ja sitä, miten niitä voi hyödyntää omassa elämässään. (Clark & Rositer, 2008.) Tarinallisuus, tietojen oppiminen ja elämäntarinallisuus kulkevat käsi kädessä ja linkittyvät monin tavoin toisiinsa.

Tarinallistaminen, pohdinta ja yhteyksien löytäminen on keskeistä oppimisessa ja asioiden pitkäaikaiseen muistiin liittämässä. Oma elämäntarina (identiteetti) ja aikaisemmat kokemuksemme saattavat vaikuttaa siihen, mitä opimme ja mitä voimme rakentaa tarinoiksi. Tutkimukset ovat osoittaneet, että jos opetuksessa hyödynnetään tarinaa tai tarinallisuutta, jonka kautta oppilas voi sitoutua tai kokea tavalla tai toisella olevansa osa opittavaa ilmiötä, syntyy merkityksiä ja emotionaalisia yhteyksiä. Näin opittu tieto kulkeutuu todennäköisimmin suoraan pitkäaikaiseen säilömuistiin. Jos siis onnistuu opetuksessaan hyödyntämään tarinan voimaa, on mahdollista edistää oppimista, joka tallentuu säilömuistiin, josta tietoa voi käyttää vielä vuosien ja vuosikymmenienkin kuluttua. (Ks. laaja katsaus Mc-Gaugh, 2013.)

Samalla kun opetetaan tietopainotteisia asioita, on tärkeää kysyä, millaiset pedagogiset keinot lisäävät elämän merkityksellisyyttä. Miten siis opimme, ja miten opetamme tunnistamaan, omaksumaan ja käyttämään sellaisia merkityksiä, jotka rakentavat kokonaiskuvaa elämästä, maailmasta ja itsestä? Miten opetamme sellaisia tarinallisia kykyjä, joilla kaikkein enitenkin hukassa olevat lapset ja nuoret voivat oppia tarinallistamaan elämäänsä ja oppimistaan? Miten voimme tukea yksittäisten oppilaiden kamppailua epävakaaassa mutta kuitenkin sellaisessa maailmassa, jossa on liikaa varaa valita, millaisen tarinan osana on mahdollista olla?

Koska kouluikäiset lapset ja nuoret eivät pysty muodostamaan samalla tavalla pursuavia ja reflektioivia, identiteettiä muotoilevia elämäntarinoita kuin aikuinen tai eivät tunnista, millaiset kulttuuriset kertomukset säestävät niiden syntymistä (esim. Hänninen, 1999),

on tarpeen tarkastella tarinallisuutta niiden välineiden ja taitojen kautta, joita he käyttävät arjessaan. Vaikka uusin opetussuunnitelma tarjoaa merkittävän avauksen oppilaan ihmisenä ja kansalaisena kasvamisen laaja-alaisten ja tietopainotteisten sekä identiteetin rakentamisen tavoitteiden myötä, näyttää siltä, että edelleen kysymykset tarkoituksenmukaisuudesta ja merkityksistä ovat oppilaalle oleellisia (Ropo, 2019). Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tavoitteet vaativat ja pedagogiikka mahdollistaa, ei sellaisten kysymysten, kuten *mihin tätä tietoa käytetään ja mitä se minulle merkitsee*, tarpeellisuus taida koskaan hävitä. Se, miten voimme opetuksessa niihin vastata, on tarinallisen pedagogiikan keskeinen kysymys. Opetuksen ja kasvatuksen tehtävänä on tietoisesti ja aktiivisesti ohjata ja tukea lasta identiteetin rakentamisessa, koska hän ei siihen vielä itsenäisesti tavoitteellisesti pysty. Tätä taitoa opettelemme vielä aikuisenakin.

Tarinoiden aika nyt

Nykyajassa korostuu tarinoiden runsaus. Sanotaan, että elämme tarinoiden aikakautta (Meretoja, 2014). Erilaisia tarinoita on tarjolla kaikkialla. Digitaalisuus ja internet räjäyttivät tarinoiden markkinat voimalla, jonka perässä ei ole pysynyt kukaan. Sen myötä aivan jokaiseen asiaan liitetään tarina, koska se myy. Globaalit markkinat ovat suorastaan mullistuneet, koska tarinat ovat keino erottautua muista ja koska nopea internet helpottaa niiden pikaista leviämistä. Tarina on keino vedota tunteisiin tai kertoa jostain aivan uudesta. Se on myös keino sisällyttää piiloviestejä esimerkiksi viherpesusta tai siitä, miksi ”sinä tarvitset juuri tämän tuotteen”. Kaikki kaupalliset tarinat eivät kerro ihmisestä, mutta ne hyödyntävät ihmisen luontaisinta tapaa osallistua maailmaan. Ne tarjoavat identiteettitarinoita: milloin minkäkin tuotteen tai ideologian avulla voi olla sitä ja toisen avulla tätä, tai jokin tuote lupaa tunteen ”olet jonkun arvoinen” tai ”sinusta tulee parempi”. Kiusallisinta tässä on se, ettei meistä kukaan voi enää

välttyä tältä. Tarinoita on kaikkialla, ja niitä on kaikenlaisia, sellaisiakin, joita emme voineet ikinä kuvitellakaan. Tarjonnan määrä on niin runsas, että asiantuntijanakin huomaa välillä vahingossa uppoutuneeni johonkin sellaiseen, mihin en olisi halunnut uppoutua.

Yritysmailmassa, markkinoinnissa, politiikassa, nuorisokulttuurissa – aivan joka yhteydessä tarinallisuuden merkitys on tunnistettu ja sitä vääjäämättä hyödynnetään. Ihmisen on vaikea omassa elämässään havaita olevansa erilaisten tarinoiden vietävissä, koska tarinallisuus on niin luonnollinen osa meitä. Siksi siihen on syytä kiinnittää huomiota yhä enemmän. Miten voi oppia ja opettaa tunnistamaan eettisesti kestävät tarinat tai moraalisesti hyvää tarkoittavat tarinat kaupallisista tai harhaanjohtavasta, tahallaan väärin levitetystä väärästä tiedosta eli disinformaatiosta tai tietämättä ja vahingossa levitetystä virheellisestä tiedosta, misinformaatiosta?

Oikean tiedon erottaminen on vaikeaa aikuiselle, ja sen täytyy olla vaikeaa kasvavalle ja kehittyvälle lapselle. Meidän pitäisi pysyä rämpimään tarinoiden suossa, joista suuri osa on sellaisia, joista emme ymmärrä mitään mutta jotka jollain tavalla tuntuvat kiehtovilta. Ehkä ne vetoavat ideologiallaan ja vievät meidät mukanaan eikä meillä ole taitoja argumentoida tai neuvotella niiden tarpeettomuudesta tai haitallisuudesta. Emme niin sanotusti näe metsää puilta tai Nalle Puhin tapaan *surinaa* elämää ylläpitävältä pölyttämiseltä.

Jos meillä ei ole tarinallisia kykyjä muodostaa omia tarinoitamme tai löytää argumentaatiota, jolla osallistua kriittisesti kaikkeen tarinarunsauteen, olemme helposti toisten tarinoiden vietävinä ja joskus jopa täysin hukassa oman tarinamme kanssa. Vastaus kysymykseen, kuka minä olen, saattaa olla pirstoutunut kuvaus markkinatalouden ja erilaisten ideologioiden muodostamista ulkoisista tarinoista pikemmin kuin oma, merkityksellinen kokonaisuus itsestä ajallisesti jatkuvana olentona osana historiallista ajankulkua. Tässä yhteydessä lukutaidon heikentyminen on äärimmäisen huolestuttava merkki, koska lukutaito on monessa mielessä tiedon käsittelyä, omaksumista ja merkitysten rakentamista (ks. Leino ym., 2019).

Tarinoiden aikakausi on seurausta monesta suunnasta ja maailman vaihteesta. Olemme niin tiiviisti erilaisten tarinoiden ympäröimiä, että niiden runsaus jättää omakohtaisen merkityksen rakentamisen toiselle sijalle. Lasten ei toisin sanoen tarvitse rakentaa merkityksiä itse, kun niin paljon annetaan ja kerrotaan valmiina, mikä on jopa vaarallista¹. Markkinatalouden mukanaan tuoma ilmiö myyntiä edistävien tuotteiden ja palveluiden tarinallistamisesta luo kuitenkin sellaista tilaa, jossa ihminen kokee tarvetta olla osa yhä useampaa tarinaa. Se luo niin suunnatonta ristiriitaa kokemukselle omasta itsestä, että samalla kun on satojen sosiaalisen median ryhmien jäsen, voi tuntea itsensä yksinäiseksi.

Tarinoiden runsas tarjonta onkin haaste monesta näkökulmasta. Koska tarinoita on niin paljon, tarvitsemme ensinnäkin johtolankoja, miten löytää omamme. On ollut jo pitkään merkkejä siitä, että lapset ja nuoret etsivät itseään nykyään ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin: kuka tai mitä kaikkea olen, ja mitä kaikkea minusta voi tulla, ovat joskus epätoivoisia kysymyksiä lastemme mielissä. Toiselle sydämen asia on olla ilmastoahdistukseen vastaava maailmanparantaja, kun taas toisen tavoitteena on edetä reality-sarjan päätähdiksi. Toiseksi minulle kasvattajana herää kysymyksiä siitä, mitä on hyvä elämä nyt, ja mitä on hyvinvointi nyt, eli perusasiat, kuten oman merkityksellisyyden löytäminen tässä ja nyt. Vaikka lapset ja nuoret rakentavat tarinoissaan identiteettejään, on kasvattajana ymmärrettävä, ettei se välttämättä tapahdu tietoisesti, mitä pidän kolmantena haasteenamme. Neljäs haaste, johon pyrin tässä kirjassa vastaamaan, on se, että meidän täytyy, ja me voimme, opettaa kielellisiä taitoja, joita käyttämällä merkityksiä rakennetaan. Kielellä, kielen käytöllä ja tarinoilla on erityinen voima. Niillä me käsittelemme

1. Kertomuksen vaarat – Kokemuspuhe, eksemplumin paluu ja aikalaiskriittinen narratologia (2017–2020) -projekti tarkastelee, ”miksi ja miten kertomuksesta on tullut hyvinvointia ja yhteiskunnallista osallistumista määrittävä muoto, mitä riskejä tähän liittyy ja miten tutkijat voivat lisätä kriittistä ymmärrystä kertomusmuodon voimasta ja vaaroista. Projekti keskittyy erityisesti kokemuksellisen puheen, sosiaalisessa mediassa tapahtuvan itsestä kertomisen, tunteita herättävien ja elämäntyyliä rakentavien ”mallikertomusten” jakamisen sekä narratiivisuuden yhteiskunnallisen ja poliittisen hyötykäytön kysymyksiin.” Lisätietoja: <https://kertomuksenvaarat.wordpress.com/>.

tietoa, tietämistä ja identiteettiä. Perusopetuksessa puhutaan erityisesti kielitietoisesta opetuksesta. Siinä korostetaan eri kielten tunnistamista ja niiden merkitystä oppimisessa:

”Ihmisellä on syntymästä lähtien tarve oppia tuntemaan ympäröivä maailma. Kieli on lapselle alusta alkaen keino muodostaa merkityksiä. Tästä myös oppimisessa on kyse: merkitysten luomisen prosessista. Koulussa se toteutuu ennen kaikkea sosiaalistumalla eri tiedonalojen tapoihin lähestyä ja rakentaa tietoa. Jos oppilaan kokemusmaailma poikkeaa suuresti koulun toimintatavoista ja arvoista, joutuu hän punnitsemaan koulun tarjoamia merkityksen muodostamisen tapoja eri tavoin kuin oppilas, joka on sosiaalistunut niihin jo kotona. Oppilas joutuu tällöin arvioimaan, mistä hän joutuu omassa identiteetissään mahdollisesti luopumaan ja mitä kouluopetus sille tarjoaa. Tämä johtaa helposti eriarvoistumiseen. Kieli ei ole vain yksi oppimisen ulottuvuus vaan oppimisen tärkein voimavara. Oppiminen tehostuu, kun sisältöjäkin lähestytään ”kieli edellä”. Uudenlaiset tavat toimia kielellä mahdollistavat uudenlaiset tavat ajatella ja oppia.”

(OPH, 2017.)

Sosiaalisen median tarinat toimivat ainakin kolmesta suunnasta. Niihin uppoutumalla on mahdollista samaistua johonkin tai kokea tavoittelevansa jotain, ja niitä luomalla on mahdollista kertoa jotain uutta tai olla osa jotain. Olkoonpa kuinka vaan, ne toimivat myös identiteettien rakennusaineiksina, joita on saatavilla enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Kuka haluan olla ihmisenä, kuluttajana, tähdenä yleisön edessä tai ammatillisesti, ovat tavallisia kysymyksiä elämästä niin lapsilla kuin aikuisilla. Tarinoiden tai kysymysten runsaus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmisistä olisi tullut keskimäärin taitavampia tarinankertojia, vaan sitä, että niiden levittäminen

sosiaalisen median kautta on helppoa ja nopeaa: kuka tahansa pääsee osaksi lähes mitä tarinaa tahansa. Se voi tuottaa jopa vaarallisia, maailmanlaajuisia ideologioita, joilla ei ole muuta perustaa kuin saman asenteen jakaminen. Tämä voi saada nopeasti valtavia mitasuhteita, minkä vuoksi sitä aletaan pitää yleisesti hyväksyttynä ”tietona” sitä ajavassa kannanotossa. Koska ihminen on luontaisesti kertova olento ja oman tarinan, oman identiteetin rakentamiseen, siihen, kuka olen ja kuka minusta voi tulla, on jatkuva tarve, mitä ihmeellisimmät tarinat saattavat täyttää identiteetin vahvistumisen tunnetta etsittäessä osia omaan elämäntarinaan, ja ne saattavat tuntua yhtäkkiä hyviltä.

Nostan tämän aikakauden tunnusmerkiksi Ropon (2019) tunnistaman tarpeen: jotta koulutus ja kasvatus selviävät ajan tuottamista haasteista, on ensinnäkin ymmärrettävä informaatiotulvan aiheuttama muutosta ja toiseksi identiteetin jatkuvan rakentamisen tarvetta yksilön näkökulmasta, mutta sosiaalisena vuorovaikutuksena muiden ja maailman kanssa. Koulukasvatuksen tehtävänä on tukea identiteetin rakentamista, mutta tähän tarvitaan käsitteellistä ymmärtämistä ja käytännön työvälineitä.

Kirjan tavoitteet

En ole vielä tavannut sellaista opettajaa, joka ei pitäisi merkitysten rakentumista opetuksessaan tärkeänä. Tarinallisuutta hyödyntääkseen ei tarvitse muuttaa omaa pedagogista persoonaansa, sillä riittää, että ajatus tarinan voimasta kylväytyy opetuskertomukseen pienenä siemenenä. Tarinallisen otteen ymmärtämisellä on tapana kasvaa osaksi oppimiseen ja opetukseen liittyviä kasvatuskäsityksiä – niin voimakas keino tarinallisuus on. Todennäköisesti opettaja alkaa ymmärtää paremmin myös itseään ja omaa oppimistaan. Tarinallisuus on vuosituhansia vanha opetusmenetelmä, mutta vaatii päivitystä. Uusi ymmärrys oppimisesta ja tiedon käsittelystä sekä

elämäntarinallisen identiteetin rakentumisesta ja erilaisista pedagogisista kokeiluista monitieteisesti auttaa ymmärtämään ilmiötä huomattavasti aiempaa monisisempänä kokonaisuutena.

Kemell ja Wilen (2014) selvittivät opettajaopiskelijoina pro gradu -tutkielmassaan, miten opettajat käyttävät satuja ja tarinoita opetuksessaan ja miten he sen mieltävät. Opettajat nimesivät satujen ja tarinoiden käytölle monia hyötyjä, mutta kertoivat käyttävänsä niitä lähinnä viihteellisessä tai rauhoittumiseen tähtäävässä tarkoituksessa tai apuna tunteiden käsittelyssä. Tutkielman tekijät havaitsivat lisäksi, etteivät opettajat kuvanneet satujen ja tarinoiden hyötyjä kognitiivisten taitojen kehittymisen kannalta. Opettajat toivat tarinoita opetukseen monin tavoin soveltaen kehyskertomusten tai irrallisten tarinoiden muodossa tai jos sellaista ehdotetaan opettajan oppaassa. Tutkielman haastatteluissa ja kenttätöyssä havaittiin yhtäältä, että ”erilaiset satuihin pohjautuvat projektit innostavat lapsia lukemaan –”, mutta toisaalta ”nousi esille, kuinka iän myötä lapsille luetaan vähemmän”. Joskus tarinoiden käyttö koetaan raskaaksi ja aikaa vieväksi työksi, koska sopivan tarinan löytäminen on työlästä. Tarinallisuus opetuksessa tarkoittaa kuitenkin paljon muutakin kuin täsmätarinat. Näin ollen yksi tämän kirjan tavoite on laajentaa merkittävästi pedagogista ymmärrystä siitä, mitä ja miten tarinoita ja tarinallisuutta voi lisätä opetukseen ja oppimiseen.

Perusopetuksen pedagogista, tarinallisuutta hyödyntävää materiaalia on vielä varsin niukasti. Korkeakouluopetuksessa ei juurikaan käytetä tarinallista otetta, poikkeuksena terveydenhoitoala, jolla sen käyttö on maailmanlaajuisestikin yleistä. Joitakin kotimaisia ja kansainvälisiä avauksia on kuitenkin tehty (Brakke & Houska, 2015; Davies, 2007; Egan, 1986; Goodson & Gill, 2011; Ironside, 2006; Kinossalo, 2015; Niemi, 2013; Rahman & Izzah, 2015; Ropo, 2015a, 2019; Ropo & Huttunen, 2013; Stocchetti, 2016; Yrjänäinen & Ropo, 2013). Rakennan ymmärrystä aiheesta alan tutkijoiden työhön perehtyen ja kohdennan sen sovellusmahdollisuuksia suomalaisen opetuksen ja opetussuunnitelman kontekstiin.

Tuon esiin pedagogisia ja tarinallisuutta rikastavia näkökulmia tarinoiden ja tarinallisuuden käytöstä. Ensinnäkin tarinat ja tarinallisuus koskettavat kaikkia ja eri-ikäisiä, ei vain nuorimpia, oppilaita. Toiseksi tarinallisuus on paljon muutakin kuin eksakti tarina tiettyyn aiheeseen. Oppiminen koskettaa ihmisen tarinallista ajattelun tapaa missä iässä tahansa, koska niin tietoon kuin kokemukseen liittyy merkitys, joka jalostuu tarinaksi. Näin ollen faktojen oppiminen helpottuu, kun tarinallinen prosessointi tulee oppilaalle tutuksi. Yhtä lailla tiedon opettamista on helppo merkityksellistää silloin, kun opettaja oppii tarinallisen prosessin. Samalla harjaantuu hänen oman elämänsä tarinallistamisen taito. Tarinallisuus ei ole pelkästään satua, mutta sadut ovat osa ihmisen tarinallista käsitystä maailmasta.

Annan vastauksia siihen, miten opetussuunnitelmassa olevia tavoitteita voidaan pedagogisesti ratkaista. Esitän tarinallisen pedagogiikan avulla johtolankoja siihen, mitä identiteetti voi opetuksessa tarkoittaa. Tarinallisuuden hyödyt ovat olleet kotimaisenkin kasvatustutkimuksen ytimessä pitkään, vaikka laajaa käytännön ja teorian yhdistävää teosta perusopetukseen ei ole aiemmin ollut saatavilla. Viime aikoina asiaan on jälleen alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota, koska kansalliset ja kansainväliset havainnot kertovat siitä, että lukutaito ja luetunymmärtäminen, jotka ovat oleellisia oppimisen ja identiteetin rakentamisen taitoja, eivät ole jokaisella lapsella hyvällä, tai edes elämässä selviämisen kannalta riittävällä, tasolla. Lisäksi innostus monipuolisten tekstien lukemiseen on vähentynyt. Tämän vuoksi muun muassa lukutaitoa ja lukemisen kulttuuria tulee opetuksessa entisestään vahvistaa. Näin ollen kirja pyrkii vastaamaan myös Opetus- ja kulttuuriministeriön huoleen siitä, että toimenpiteisiin on ryhdyttävä (vrt. OKM, 2019).

Tähdennän tutkimusperustaisesti, mutta käytännön kasvatus- ja opetustyön näkökulmasta, mitä tarinallisuus identiteetissä ja oppimisessa voi olla. Teoreettisessa osuudessa korostan, miksi tarinallisuus ja tarinat ovat keskeisiä sellaisissa kasvatuksen ja kasvun vaiheissa, kun opetetaan esimerkiksi vuorovaikutusta, argumentointia,

empatiaa tai tarinankerronnan taitoja. Esittelen tarinallisia keinoja tukea näitä. Kerron myös, miten tarinallisuus koskettaa tietopainotteista tai matemaattis-loogista oppimista, ja tarkastelen digiaikakautta tarinoiden alustana. Tähdennän tarinallisuuden avulla tapahtuvaa lapsen ja nuoren identiteetin rakentumista. Käytän perusteluideni pohjana perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvoperustaa, tehtävää ja tavoitteita. Pedagogisena asiakirjana opetussuunnitelma pyrkii edistämään identiteetin rakentumista, ja siksi on tärkeää ymmärtää, mitä tämä tarkoittaa käytännön opetustyössä. Kirja tarjoaa mahdollisuuksia ymmärtää ja käyttää tarinallisuutta omassa kasvatustehtävässä tai -työssä monipuolisesti.

Haluan kertoa siitä toivosta, että on mahdollista opettaa identiteettiä, joka tuottaa myönteistä suhtautumista elämään, omaan menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. On mahdollista opettaa, miten merkityksellistä oppimista, oman elämäntarinan rakentumista ja sen kiinnittymistä monipuolisiin ja mielekkäisiin kokemuksiin eri tasoilla. Näen useiden tutkimusten tavoin, että jos ihmisellä on tarpeeksi monipuolisia keinoja tarinallistaa oppimistaan ja elämäänsä, löytää merkityksiä ja sanoittaa niitä, on mahdollista, että hänen hyvinvointinsa lisääntyy ja kantaa pitkälle. Todennäköisesti hän tällöin selviytyy haasteista eikä hae identiteetilleen tunnustusta esimerkiksi ideologioista, jotka eivät edistä hyvää. On mahdollista opettaa identiteettiä tarinan voimalla, ja siitä tämä kirja kertoo.

Tarinan voima opetuksessa on kirja, jonka avulla opetus- ja kasvatustieteen ammattilainen löytää keinoja, joilla voi tarinallistaa lasten ja nuorten elämää ja oppimista. Tarinoiden voima on siinä, että jokainen meistä on tarina ja jokainen meistä omaksuu tarinoiden avulla uusia asioita. Toisaalta se piilee myös siinä, että se on hyvin tavallinen keino saada ymmärrystä maailmasta. ”Kuka minä olen, on jokapäiväinen vastaus”, jota tarinoimme yhä uudelleen ja uudelleen (Polkinghorne, 1988, 152).

Toivon, että kirja innostaa lukijaansa tarkastelemaan oppimisympäristöä ja pedagogista toimintaa sekä oppimis- ja ihmiskäsitystä ihmisen luonnollisen ominaisuuden, tarinoinnin, näkökulmasta.

Kirjan vinkkien avulla opetukseen on mahdollista lisätä kielellistä ja tarinallista toimintaa eri oppiaineissa. Tutkitusti lapsuudessa ja nuoruudessa omaksutut taidot ja tavat antavat merkittävää pohjaa myöhempään elämään. Siksi on kiinnostavaa nähdä oppilas tässä ajassa elämäntarinallisesti itseään hahmottavana aktiivisena toimijana.

Tervetuloa löytämään tarinallinen ote yhden sisällön tai vaikka kaiken opettamiseen. Opetustaan voi tarinallistaa osittain, tai tarinallisuuden voi ottaa kasvatukselliseksi taustafilosofiakseen. Tarinallisuutta ei tarvitse lisätä kaikkeen opettamiseen, mutta se tarjoaa näkökulmia, jotka tukevat matemaattis-logista ajattelua ja toisinpäin. Tarinallisessa opetuksessa ei oikeastaan tehdä tai edes suunnitella mitään erikoista – pienimmillään se auttaa rikastuttamaan menetelmävarastoa alkuopetuksesta yläkoulun viimeisiin oppitunteihin saakka, ja laajimmillaan on mahdollista, että koko toimintaansa ja ympäröivää maailmaa alkaa katsella tarinallisten silmälasien läpi, niin kuin minulle on käynyt. Kirjan annista löytyy varmasti malli sellaiseksi tarinamaailmaksi kuin sen haluaa muodostaa. Todennäköisesti lukija löytää vahvistusta jo olemassa oleville käytänteilleen, koska on *tarinallinen* olento.

"Kerro minulle tieto, niin opettelen sen.

Kerro minulle mikä on totta, niin uskon siihen.

Mutta kerro minulle tarina, niin se elää sydämessäni ikuisesti."

Ed Sabol

Palaan ajassa 25 vuotta taaksepäin, koska siitä saakka kulu-
nut ajanjakso on johdattanut minua tämän työn pariin. Jos
jossain toisessa yhteydessä kysyttäisiin tarinaani, se saat-
taisi olla toisenlainen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että oli-
sin ihmisenä joku toinen. Muotoilemme nykyisyyttä yleensä